

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Araş. Gör. Dr. H. Kamil BİCİCİ

Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Gördes, Akhisar ovasının doğusundaki alçak dağlık ve tepelik yerleri kapsayarak, Uşak-Gördes yaylasının batı bölümüne kadar uzanmaktadır. Batı Anadolu'da Gediz Irmağı'na kavuşan Kum Çayı'nın yukarı kısmında bulunan kasaba, Gördes Deresi ve bu derenin batı kıyısındaki yamaç üzerindeki mevkide kurulmuştur. Gördes Akhisar'a 58, Salihli'ye 81 km. uzaktadır. 1940 yılında kasaba, eski yerleşim yerinden 3 km. ilerideki kayalık bir zemin üzerinde yeniden inşa edilmiştir.

Millî kültürümüzün Ege Bölgesi'ne özgü, yöresel bir numunesi olan fakat halıları dışında pek tanınmayan Gördes ilçesi, 1921 Yunan işgali sırasında çıkan yangınlarda, Gördes'teki bir çok kıymetli halı yanmış ve şehrin kültürel dokusu büyük ölçüde mahvolmuştur. Bu yangın Osmanlı'nın zengin şehrini kültürel açıdan fakirleştirmiştir.

Gördes'te kültürel dokunun ulaşan nadide numunelerinden biri de mazi süzgeçinden geçerek gelen mezar taşlarıdır.

Nesneli bezeme kapsamında mimarî tasvirli olarak yakın tarihlerde Osmanlı geleneğine uygun ve benzer bir şekilde yapılan mezar taşları, Gördes mezarlıklarından Büyük Mezarlık, Garipler Mezarlığı ve Hüseyinî Baba Mezarlığı'nda karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de daha çok Ege Bölgesi'nde görülen mimarî tasvirlerde; genellikle tek, iki veya üç katlı bir cami, yanında külahlı, şerefeli, şerefe kapılı, mazgal pencereli, kaideli veya kadesiz tek veya çift olarak verilen minareler, türbe olduğu ileri sürülebilecek tek veya birden fazla kubbeli yapılar, tek veya iki katlı sivri külahlı veya sundurma çatılı evler, yapılara ait çeşitli kapı ve pencere tipleri bulunmaktadır. Yapıların çevresi bazen şehir surları ile çevrilmekte, bazılarında köprü veya merdiven unsurları yer alırken, taşın tepesinde yer alan hilal ve yıldız çiçekleri motifiyle şehrin gece manzarası canlandırılmaya çalışılmaktadır. Buradaki mimarî tasvirlerin çoğu XVIII. yüzyıl Batılılaşma Dönemi mimarî sinin tesirini aksettirir.

Mimarî bezemeli mezar taşlarında kompozisyon taşın alınlık kısmında yer almaktadır. Mimarî kompozisyonlar içinde akantus, servi ve çiçekler mimarî unsurlarla birlikte konuya bütünlük katma ve taşın yüzeyindeki boşlukları doldurmak amacıyla ele alınmışlardır. Ele aldığımız örnekler Cumhuriyet sonrası yapılan mimarî tasvirli örneklerdir. Bunlar 1943 ile 1975 tarihleri arasındaki 32 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Gördes mezarlıklarında Osmanlı döneminde mimarî bezemeli mezar taşları kadınlara ait mezarlarda ortaya çıkarken, ilk defa olarak bu tür mimarî bezemeli taşlar yedi erkek mezarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu da bizlere eski geleneklerin değişerek, az da olsa devam ettiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Mezar Taşı No 1:

Fotoğraf No: 1-2

Tarih: D.1303/ Ö.1943

Kime Ait Olduğu: Hasan İnekçi

Yeri: Büyük Mezarlık

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Kitabesi: -Allah, -Bir, -Peygamber, -Hak şu, -Yatanlara, -İbretle bak, -Oku ruhuna, -Bir fatiha, -Senden dileği, -Budur ancak, -Hasan İnekçi, -R. Fatiha, -D.1303 Ö.1943.

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Kırık durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Baştaşı beton, ayaktaşı mermerdir.

Ölçü: Baştaşı Boy: 85 cm. En: 30 Kal.: 5, Ayaktaşı

Boy: 80 En: 38 Kal.: 6

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşı üçgen alınlıklı yer yer yeşil boyalı tepelik kısmından aşağıya doğru gidildikçe daralan bir görünüm arz etmektedir. Mezar taşının gövde ile tepelik kısmını yatay bir silme ayırmaktadır. Bu silmenin üst kısmının sağında bir cami, solunda birbiri ardına sıralanmış mimarî birimler yer almaktadır. Bu yapıların yanlarında ve üstlerinde bitkisel unsurlar göze çarpmaktadır. Caminin örtü sistemi dilimli bir yapıya sahiptir. Üstte alemler bulunmaktadır. Kubbe yatay ve çift silmeden oluşan kasnağa oturmaktadır. Kasnak cephesinde yuvarlak kemerli, içleri baklava dilimleriyle taranmış üç adet pencere yer almaktadır. Bunun altındaki cephede üst cephe gibi çift sıra silmeyle sınırlandırılmıştır. Ortada yuvarlak kemer biçimli bir kapı açıklığı, ortasından düşey bir çizgiyle de iki kanada ayrılmıştır. Kapının her iki yanında dikdörtgen formu, içleri baklava dilimleri ile taranmış şebekeli pencereler yer almaktadır. Caminin solunda yuvarlak kemerli bir kapısı bulunan kaide üzerinde yükselen minaresi tek şerefeli olup, üzerinde alemler bulunan bir külahla örtülüdür. Minarenin sol bitişiğinde ve önde iki, arkada bir olmak üzere üç adet yapı yer almaktadır. Bunlardan soldaki daha büyük yapılmış olan bir türbedir. Türbenin de yuvarlak bir kubbesi, baklava biçimli pencereleri ile alt ve üst kısımda yuvarlak kemer biçimli kapısı bulunmaktadır. Evler ise, sivri külahlı çatıyla örtülüdür. Kare formu, içleri baklava dilimleriyle taranmış şebekeli bir pencereleri vardır. Öndeki ev iki katlı ve kapılıdır. Arkadaki ev tek katlıdır. Tepeliğin sağında ve solunda, üst kısımlarını bitkisel unsurlar çevrelemektedir. Minarenin solunda iki, sağında iki adet servi ağacı, küpe çiçeği, lale ve sümbül andıran çiçeklerle bir arada verilmiştir.

Sağ tarafta bulunan yapıların arka arkaya verilmesi ile servi ağaçlarının yerleştirilişi ile az da olsa bir derinlik vurgulanmaya çalışılmış ama yine de iki boyutluluktan kurtulamamıştır.

Kitabe üstten yuvarlak kemerli çift silmeli bir bordürle çevrelenmiştir. Yazının üst tarafının her 2 yanının köşesindeki panoların içlerine barok karakterli yapraklar işlenmiştir. Bu köşelerin altlarında bitkisel başlıklı birer sütunce ile yazı sınırlandırılmıştır. Kitabeler 13 satır halinde ele alınmıştır.

Ayaktaşı aşağıdan sivri üst tepelik kısmına doğru gidildikçe genişlemektedir. Gövde yüzeyinde gövdesi alttan üste doğru genişleyen içi taralı, gövdesinin iki yanında kısa ve kopuk birer dal olan ve bu dalların her bir tarafında birer horoz ibiği çiçeği motifi bulunan servi ağacı kazılarak işlenmiştir. Ayaktaşı muhtemelen başka bir mezara ait ayaktaşıdır. Çünkü baştaşı betondan olmasına karşın, ayaktaşı mermer malzemedendir.

Mezar Taşı No 2:

Fotoğraf No: 3-4

Tarih: D.1314/ Ö.1958

Kime Ait Olduğu: Zeliha Özgür

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Ziyaretten, -Murat bir, -Duadır bu, -gün bana, -İse yarın, -Sanadır, -Tabak Hacı, -Ali eşi, -Zeliha, -Özgür, -R.Fatiha, -D.1314, Ö.1958

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Ayaktaşı kırık, baştaşı sağlam durumdadır.

Türü: Kadın mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 93 cm. En: 29 Kal.: 5 Ayaktaşı

Boy: 100 En: 35 Kal.: 5

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir. Kitabe 12 satır olarak verilmiştir. Ayaktaşındaki tasvirlerde ise; alttan üste doğru inceleyerek devam eden, içinde yer yer lale motifini de hatırlatan taramayla bezeli bir servi ağacı motifi yer almaktadır. Servi ağacını her iki yandan c ve s kıvrımları yaparak kesen asma dal ve yaprakları ile üzüm salkımları göze çarpmaktadır.

Mezar Taşı No 3:

Fotoğraf No: 5-6

Tarih: D.1875 Ö.1959

Kime Ait Olduğu: Osman Akın

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Dünya, -Fani ah, -Hepsi yalan, -Bizden ibret, -Almalı, -Hayatta, -Sağ olan, -Osman, -Akın, -R.fatiha, -D.1875, -Ö.1959.

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 90 cm. En: 30 Kal.: 5 Ayaktaşı

Boy: 78 En: 37 Kal.: 4

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir. Kitabesi 12 satır olarak işlenmiştir. Ayaktaşındaki tasvirlerde ise; alttan üste doğru inceleyerek devam eden, içinde yer yer lale motifini de hatırlatan taramayla bezeli bir servi ağacı motifi yer almaktadır. Servi ağacını her iki yandan c ve s kıvrımları yaparak kesen asma dal ve yaprakları ile üzüm salkımları göze çarpmaktadır. Asma dal ve yaprakları yeşil, üzüm salkımları siyah boyayla renklendirilmiştir.

Mezar Taşı No 4:

Fotoğraf No: 7

Tarih: D.1897 Ö.1960

Kime Ait Olduğu: Fatma İlhan

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Allah baki, -Geçme ey, -Muhamm, -et ümmeti, -Ölünün, -Diriden bir, -
Fatihadır, -Minneti, -Fatma İlhan'ın, -Ruhuna fatifa, -Doğum 1897 Ö. 1960.

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Türü: Kadın mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Boy: 100 cm. En: 30 Kal.: 5

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Mezar taşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi
verilmiştir. Kitabesi 11 satır olarak verilmiştir.

Mezar Taşı No 5:

Fotoğraf No: 8-9

Tarih: D.1905 Ö.1960

Kime Ait Olduğu: Mehmet Şahin

Yeri: Büyük Mezarlık

Kitabesi: -İyilik et, -Gönül kırma sakı, -n taki, -Hakka olm, -asın yakın, -Mehmet,
-Şahin, -Ruhuna, -Fatiha, -Doğumu 1905 Ö.1960.

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 93 cm. En: 30 Kal.: 5 Ayaktaşı

Boy: 72 En: 36 Kal.: 5

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşıdaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir.
Kitabesi 12 satır olarak işlenmiştir. Ayaktaşında yer alan tasvir, oldukça aşınmış
olduğundan pek belli değildir. Fakat servi ağacı az da olsa seçilebilmektedir.
Muhtemelen servinin her iki yanında asma dalları ve üzüm salkımlarının c ve s
kıvrımları yaparak, yer aldığı ve betimlendiği düşünülmektedir.

Mezar Taşı No 6:

Fotoğraf No: 10

Tarih: 1975

Kime Ait Olduğu: Arif Ali kızı Fadime

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Ah ölüm, -Varmadan daha otuz yaşına, -Adım yazıldı mezar taşına, -
Evlendim gülmedi başım, -Hep ağladım yaşlar, -Tuttum hep karalar, -Bağladım
ölümüm çok, -Yürekler dağladı, -Annem babam yavrım, -da ağladı Arif Ali kızı, -
Fadime ruhuna fatiha, -1975.

Üslup: Antinatüralist, şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formludur.

Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Türü: Kadın mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Boy: 86 cm. En: 40, Kal.: 5.

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşı üçgen alınıklı tepelik kısmından aşağıya doğru gidildikçe daralan mezar taşı bir görünüm arz etmektedir. Mezar taşının gövde ile tepelik kısmını yatay bir silme ayırmaktadır. Bu silmenin üst kısmının sağında yalnızca kubbeyle verilmiş bir cami, minare ve solunda birbiri ardına sıralanmış akantus veya bitkisel unsurlar yer almaktadır. Bu yapıların yanlarında ve üstlerinde bitkisel unsurlar göze çarpmaktadır. Cami kubbesinin arkasında servi ağaçları dikkat çekmektedir. Kitabe üstten yuvarlak kemer biçimli bir bordürle çevrelenmiştir. Yazının üst tarafının her 2 yanının köşesindeki panoların içlerine barok karakterli yapraklar işlenmiştir. Kitabesi 12 satır olarak verilmiştir. Oldukça çizgisel ve iki boyutlu bir anlatımın olduğu göze çarpmaktadır.

Mezar Taşı No 7:

Fotoğraf No: 11-12

Tarih: Belli değildir ancak benzer süslemeli örneklerle bakarak, 1940 ile 1960 arasında yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kime Ait Olduğu: Ha.... Alioğlu

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Allah, -Bir peygamber, -ber hak, -sa yatana, -Bak ibretle, -Bak oku, -Bir fatiha, -Senden di, -leğim bu, -dur ancak, -Ha... Alioğlu, -...

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formludur.

Bugünkü Durumu: Baştaşı kırık, ayaktaşı oldukça aşınmış durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 98 cm. En: 30 Kal.: 4 Ayaktaşı

Boy: 92 En: 35 Kal.: 4

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir. Kitabesi 11 satır olarak alınmıştır.

Mezar Taşı No 8:

Fotoğraf No: 13-14

Tarih: Belli değildir ancak benzer süslemeli örneklerle bakarak, 1940 ile 1960 arasında yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kime Ait Olduğu: Konyalı Vahi Baba

Yeri: Büyük Mezarlık

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Kitabesi: -Ziyaretten, -Murad duadır, -Bugün bana ise, -Yarın sanadır, -Konyalı Vahi Baba, -Ruhuna fatiha

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Baştaşı kırık, ayaktaşı sağlam durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 114 cm. En: 35 Kal.: 3.5

Ayaktaşı Boy: 110 En: 45 Kal.: 4

Konu: Bitkisel (akantus, kır çiçeği, gül, lale), nesneli (cami, vazo) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: İki sene öncesine kadar Büyük Mezarlık'ta yer alan bu mezar taşı ne yazık ki artık yerinde yoktur. Bu mezar taşı üçgen sivri bir tepeliği bulunan, yanlardan aşağıya doğru inildikçe daralan biçimdedir. Gövde ile tepelik kısmını yatay bir silme birbirinden ayırmaktadır. Bir cami ve çeşitli bitkisel unsurlar kompozisyonu oluşturmaktadır.

Çok katlı bir görünüme sahip olan cami, kubbeli, kubbesi de alemlî ve dilimli bir örtüye sahiptir. Kubbe ve kubbenin altındaki cepheler yatay bir silme üzerine oturmaktadır. Kubbenin altındaki cephede yuvarlak kemer biçimli, içleri yatay ve dikey çizgilerle taralı üç pencere ile iki küçük açıklık bulunmaktadır. Orta cephede, ortada yuvarlak kemer biçimli büyük bir pencere, bu pencerenin iki yanında birer küçük açıklık, sol ve sağ kısımda da ortadan dikey bir çizgi ile kesilerek iki kanada ayrılmış birer kapı göze çarpmaktadır. En alt cephede ise, yan yana yuvarlak kemer biçimli iki kanada ayrılmış üç kapı ele alınmıştır. Kapıların araları kesme taş duvar örgülüdür. Minare caminin sağında ve bitişik olarak yükselmektedir. Gövdesinde mazgal pencere, bilezik, şerefe ve şerefe kapısı yer almaktadır. Minare sivri külahla örtülüdür.

Caminin sağında bir vazonun içerisinden çıkan gül, lale gibi çiçekler sola, sağa ve üste doğru çıkarak kıvrılmaktadır. Taşın tepeliğinin sağ ve sol kısmından S ve C kıvrımları yaparak çıkan stilize edilmiş barok karakterli yapraklar birbirine simetrik bir biçimde dizilerek en üstte, taşın ortasında birleşmektedir.

Yazı şeridini üstten üç kademeli bir profil çevrelemektedir. Profil stilize edilmiş yaprak biçimindeki her iki yöndeki birer sütun başlığına kadar devam etmektedir. Üst iki yan köşesinin içinde kalan kısımlarda yine stilize edilmiş barok karakterli S ve C kıvrımlı yapraklar ve birer çiçek yerleştirilmiştir.

Yazı şeridi 6 satır hâlinde verilmiştir.

Ayaktaşındaki tasvirlerde ise; alttan üste doğru inceleyerek devam eden, ucu sağa doğru kıvrık, bir servi ağacı motifi yer almaktadır. Servi ağacını her iki yandan c ve s kıvrımları yaparak kesen dal ve palmeti hatırlatan yapraklar göze çarpmaktadır.

Mezar Taşı No 9:

Fotoğraf No: 15

Tarih: Belli değildir ancak benzer süslemeli örneklerle bakarak, 1940 ile 1960 arasında yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kime Ait Olduğu: Mustafa Karakoyun

Yeri: Hüseyinî Baba Mezarlığı

Kitabesi: -Ulu Tanrıya inandım, -Muhammede kandım, -Ben ne kadar, -Gafilmişim, -Dünyayı, -Bayram sandım, -Mustafa Karakoyun

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Baştaşı kırık, ayaktaşı sağlam durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 95 cm. En: 32 Kal.: 5 Ayaktaşı

Boy: 86 En: 37 Kal.: 4

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir. Kitabesi 7 satır olarak işlenmiştir.

Mezar Taşı No 10:

Fotoğraf No: 16-17

Tarih: D.1916, ölüm tarihi belli değil ancak benzer süslemeli örneklerle bakarak 1940 ile 1960 arasında yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kime Ait Olduğu: Asım Yağcı

Yeri: Garipler Mezarlığı

Kitabesi: -Kime, -Baki dünya, -Hayat sanki, -Rüya ecelden, -Kurtulamaz, -Ne genç, -Ne ihtiyar, -Asım Yağcı, -Ruhuna, -Fatıha, Doğumu 1916

Üslup: Antinatüralist, natüralist ve şematik karışık verilmiştir.

Biçimi: Dikdörtgen gövde formudur.

Bugünkü Durumu: Baştaşı ve ayaktaşı sağlam durumdadır.

Türü: Erkek mezarıdır.

Malzeme: Beton

Ölçü: Baştaşı Boy: 108 cm. En: 30 Kal.: 4 Ayaktaşı

Boy: 117 En: 34 Kal.: 3

Konu: Bitkisel (akantus, küpe, lale, servi), nesneli (cami, türbe, ev) bezeme seçilmiştir.

Kompozisyon: Baştaşındaki tasvirler mezar taşı no: 1'deki anlatıldığı gibi verilmiştir. Kitabesi 10 satır olarak ele alınmıştır. Ayaktaşıdaki tasvirlerde ise; alttan üste doğru inceleyerek devam eden, ucu sağa doğru kıvrık, bir servi ağacı motifi yer almaktadır. Servi ağacını her iki yandan c ve s kıvrımları yaparak kesen dal ve palmeti hatırlatan yapraklar göze çarpmaktadır.

Değerlendirme ve Karşılaştırma

Ele alınan 10 örnekten 8 tanesi ayaktaşıdır. Baştaşlarının hepsi betondan dökme olarak yapılmıştır. Taşın daha çok alınlık kısmında yer alan bezemeli kısımlar alçıyla desteklenmiştir. Örneklerden 6 tanesi Hüseyinî Baba Mezarlığı'nda, 3 tanesi Büyük Mezarlık'ta, 1 tanesi Garipler Mezarlığı'ndadır. En erken tarihlî örnek 1943, en yeni örnek 1975 tarihlîdir. 4 örnekte ölüm tarihi belli olmamakla birlikte 1943 ile 1975 arasında benzer örneklerle bakarak tarhlendirilebilir. Mezar taşı No:8 iki sene önce Büyük Mezarlık'ta yer alırken, muhtemelen ya yeni mezar taşı açma sebebiyle veya mezar sahiplerinin yeni mezar taşı yaptırma gayesiyle yerinden söktürülmüş ve yıktırılmıştır. 3 mezar taşı kadınlara, 7 tanesi de erkeklere ait mezar taşıdır. Şahidelerin boyları 85 ile 117 cm. arasında, enleri 29 ile 45 arasında, kalınlıkları 3 ile 5 cm. Arasında

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

değişmektedir. 1 No'lu mezar taşının ayaktaşı mermerden olup, bu mezara ait bir mezar taşı değildir. Mezar sahiplerince başka bir mezardan buraya getirilerek diktirilmiş olmalıdır. Mezar taşlarından 1,2, 3, 4, 5, 7, 9, 10 no'lu mezar taşları görünüm açısından Hüseyinî Baba Mezarlığı'nda yer alan H-12 no'lu, 1797 tarihli, Danazade Hacı İsmail Kerimesi Şerife Hadice'nin mezar taşından kopya edilerek yapıldığı sanılmaktadır (Fot.18) (**Biçici, 2004: 644:646, 796**). 8 no'lu mezar taşının da Büyük Mezarlık'ta benzeri, 1806 tarihli, Resûloğlu Hacı Abdullah Hafız Kerimesi Şerife Hadice'nin mezar taşında karşılaşıyoruz (**Biçici, 2004: 225-227**). Mimarî konulu kompozisyonlarda bir derinlik etkisi veya perspektif gözükmemektedir. Zaten örneklerin büyük kısmı Osmanlı dönemi mimarî bezemeli mezar taşlarından etkilenerek yapılmıştır. Burada önemli olan Gördes mezarlıklarında, Osmanlı dönemine ait mezar taşlarında 1709 ile 1877 tarihine kadar 168 yıllık bir zaman dilimi içerisinde devam eden mimarî bezemeli mezar taşı geleneğinin (**Biçici, 2004: 793**) 1943 yılında tekrar başlayarak, 1975 yılına kadar devam etmesidir. Ayrıca bu tür mezar taşlarına Osmanlı döneminde gerek Gördes'te gerek ise Ege Bölgesinde yalnızca kadınlara ait mezarlarda rastlanırken Cumhuriyet döneminde daha çok erkek mezarlarında rastlanıyor olması beğeninini değiştirdiğini göstermesi açısından oldukça ilginç bir gelişmedir.

Cami tasvirli mezar taşlarından bir örnek eskiden İstanbul'da Tokmaktepe'ye çıkan bir yol üzerinde bulunan mezarlıkta yer almaktaymış (**Önge, 1968: 9**). 1788 tarihli olan bu taş, uzun zaman önce kaybolmuştur. Yılmaz Önge'nin belirttiğine göre Kastamonu'da Eligüzel veya İbni Neccar Caminin kible cephesinde, kesme taş kaplama üzerine sıvadan kabartma çizgilerle şematik olarak işlenmiş bir cami tasviri olduğunu, yine Kastamonu'da Nasrullah Caminin kible tarafındaki Bayraklı Medresesinin revak duvarında, mahalli üslupla ve çok stilize işlenmiş İstanbul Sultan Ahmed Cami kompozisyonun yer aldığını, Konya'nın Akşehir ilçesindeki Ulu Caminin, mihrap üstü kubbesinde ve kible cephesinde bulunan, muhtemelen XIX. yüzyıla ait bir alçı pencerede, iki tarafında birer minaresi bulunan kubbeli bir cami motifinin işlendiğini, Üsküdar'da Valide Cami'nin kible cephesinde ve güneybatı köşesinde taştan oyma, birer şerefeli iki minaresiyle bir cami motifinin dikkat çektiğini anlatmaktadır (**Önge, 1968: 8-9**). Erzincan Kemah'ta Mengücek Gazi ve Behram Şah Kümbetleri'nin ikiyüz metre kuzeyinde bulunan 1831 tarihli, Abdülbaki Efendi'nin sandukasının güney ve kuzey cepheleri, dışta geometrik bir örgü kuşağı içinde mukarnaslı bir bordür ile çevrilmiştir. Sandukanın ortasındaki sağdaki boşluk içinde stilize edilmiş meyve ve yapraklar, solda ise şakayık çiçekleriyle oluşturulmuş buketlerin olduğu vazolar ve bunların arasında da dört minareli bir cami kabartması ile süslenmiştir (**Madran, 1971: 17, res.6**).

İzmir Hacı Mahmud Cami Haziresi'nde yer alan 1805 tarihli Hatice Kadın'ın mezar taşı üzerinde, alınlık kısmında minaresiz bir cami, onun sol tarafına da iki ev tasviri yerleştirilmiştir. Tasvirler barok karakterli akantuslarla çevrili olup, kitabeyi çeviren köşeliklerinde de aynı tarz yapraklar görülmektedir (**Ülker, 1988: 21**). Aynı yerde Mehmed Ağa Kızı Fatıma Kadın'ın 1813 tarihli mezar taşının alınlığında iki katlı bir cami ve iki adet türbe tasviri, kitabenin üst köşeliklerinde de stilize edilmiş üç yapraklı bir çiçek motifi işlenmiştir (**Ülker, 1988: 22**). İzmir Ali Ağa Cami haziresinde Gedûsizade Süleyman Ağa'nın eşi Sabiha Hanım'a ait 1809 tarihli mezar taşının alınlık kısmında iki katlı, tek minareli bir cami ve caminin iki yanında da sivri çatılı evler göze çarpmaktadır (**Ülker, 1989: 23**). Tire Müzesi'nde bulunan Hacı Kuzu Kızı Şerife Fatma Kadın'ın 1774 tarihli mezar taşının alınlığında biri çift katlı olmak üzere yedi ev ve çam kozalağı tasvir edilmiştir (**Ülker, 1986: 18**). İzmir Pınarbaşı mezarlıklarında yer alan Hafize Hatice Kadın'ın 1781 tarihli mezar taşının alınlığında iki minareli, üç katlı bir cami, sağında bir ev bulunmaktadır (**Ülker, 1985: 9**). İzmir Foça'da yer alan eski

mezarlıkta Hacı Mehmed Kızı Ümmühan'ın 1798 tarihli mezar taşının alınlığında (Ülker, 1990: 5) aynı cepheyi paylaşan, tek katlı, solda büyük kubbeli cami, sağda küçük kubbeli bir yapı muhtemelen türbe, ortada minaresi göze çarpmaktadır. Balıkesir Şeyh Lütfullah Cami Hazinesi'nde yer alan Hacı Hüseyin Kızı Ümmühan Kadın'ın 1781 tarihli mezar taşında (Ülker, 1991: 459) iki katlı, minaresiz bir cami, tek ve iki katlı evler serviler, palmiye ve yıldız çiçeğiyle bir arada verilmiştir.

Cami motifi, “mescit, medrese gibi dinî yapılarla saray, köşk, şadırvan gibi sivil yapıların kubbe, tavan veya duvarlarında, alçı tepe pencerelerinde, kuş köşklерinde, mezar taşlarında yer almıştır” (Önge, 1968: 8-9). İstanbul'daki farklı türdeki yapılardaki kuşevlerinin ele alınışında, balkon, cumba, çardak, ev, eyvan, han, kafes, kovuk, köşk, kümbed, mescid, serçesaray ve seyir köşkü gibi mimarî birimlerin verilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir (Barişta, 2000: 319). Ege Bölgesi'nin çeşitli merkezlerinde mezar taşı dışında çeşitli unsurlarda mimarî konulu tasvirler karşımıza çıkmaktadır. Bu tür süslemelerin yer aldığı kabartma levhalar genellikle su mimarî sinde çeşme, sebil, şadırvan gibi yapılarda ortaya çıktığı söylenmektedir (Tunçel, 1989: 229). İzmir'de Konak Meydanına yakın bir yerde olan Çakaloğlu Han'ın batı cephesinde kapının sol tarafında yer alan 1805 tarihli Gaffarzade Çeşmesi'nde iki ayrı panonun yüzeyinde cami tasvirinin yer aldığı kompozisyonlar bulunmaktadır. Üst panoda kıvrımlı perde motifinin altında iki minareli bir cami ve onun sol yanında minareli başka bir cami ve alt kısımda tek veya iki katlı, sivri külahlı çatılı evler göze çarpmaktadır. Bunun altındaki panoda iki minareli, iki katlı bir caminin ortada bulunduğu kompozisyonda caminin her iki yanında sivri külahlı çatılı, tek ve iki katlı evler birbiri ardınca sıralanmaktadır. Her iki panoda da yapıların arasına çiçekler ve serviler yerleştirilmiştir (Arik, 1988: 105-106; Tunçel, 1989: 229). Manzara tasvirli ve içinde çeşitli mimarî birimlerin çeşitli bitkisel unsurlarla beraber tasvir edildiği hal örnekleri de dikkat çekmektedir. Londra Victoria and Albert Müzesi'nde bulunan halı, Konya Darülhüfazi'nde bulunan bir seccade ve bazı Kayseri Erkilet, Kula, Kırşehir halı örneklerinde manzara tasvirli kompozisyonlar görülmektedir (Arik, 1983: 23-30).

Cami ve diğer mimarî birimlerin natürmortlarla, bitkisel unsurlarla yer aldığı kalem işi süslemeler çeşitli yapılarda yer almaktadır. Bu örneklerden Yozgat Çapanoğlu Camisi mahfil tonozunda cami, Aydın Cincin Cihanoğlu Camisi son cemaat yeri duvar resimlerinde tek minareli, kubbeli cami, Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camisi hariminde, Amasya Sultan II.Beyazid Külliyesindeki Muvakiithane'de, Muğla Kurşunlu Camisi kubbe eteğinde, Yozgat Nizamoğlu Konağı'nda, Merzifon Kara Mustafa Paşa Camisi Şadırvanda, Amasya Gümüşlü Camisi girişte mahfil üstünde kemer alınlığında, Amasya Sultan II.Beyazid Camisi Şadırvanı kubbe eteğinde, Soma Hızır Bey Camii'nde, Yozgat Cevahir Ali Efendi Camii'nde, Yozgat Başçavuşoğlu Camii'nde, Yozgat Çapanoğlu Camii'nde, İstanbul Topkapı Sarayında, Çengelköy Sadullah Paşa Yalısı'nda, Emirgan Şerifler Yalısı'nda, Birgi Çakırağa Konağı'nda, Tavşanlı Kurşunlu Camii'nde olduğu gibi bu yapılarda daha çok natürmort, özellikle cami ve evlerinde yer aldığı çeşitli yapıları içeren kompozisyonlar göze çarpmaktadır (Arik, 1988: 27-29, 30-31, 42-46, 51-52, 55-58, 58-64, 68-80, 80-83, 83-85; Arik, 1973: 7-68; Renda, 1977: 134, 81-107, 112-113, 111-112, 125, 124-130, 146-147, 153). Burada yer alan resimlerde minyatür özellikleri gösteren resimler yanında, Batılı anlamda yer alan kompozisyonlarda karşımıza çıkmaktadır.

Gördes mezarlıklarında yer alan Cumhuriyet dönemi mimarî bezemeli mezar taşları Gördes'in ve bölgenin çeşitli yerleşim yerlerindeki Osmanlı dönemi mimarî bezemeli mezar taşlarıyla aynı anlayışla yapılmış olduğu dikkat çekmektedir. Türk Sanatının çeşitli alanlarından biri olan halılarda, mimarî süslemelerde, çeşmelerde, şadırvanlarda, duvar resimlerinde, madeni eserlerde, çinilerde, seramiklerde, minyatürde,

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

işlemelerde, kuşevlerinde özellikle Batılılaşmanın etkisini yoğun olarak gösterdiği XVIII ile XIX. yy.da ortak beğeniler sonucu ortaya çıktığı ve benzer anlayışın Cumhuriyet'in ilanı'ndan sonra da devam ettiği gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

- ARIK, Rüçhan (1973) **Batılılaşma Dönemi Türk Mimarî si Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami**, Ankara.
- ARIK, Rüçhan (1983) “**Manzaralı Hahırlar**”, II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V.c., Ankara, s.23-30.
- ARIK, Rüçhan (1988) **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BARİŞTA, H.Örcün (2000) **Osmanlı İmparatorluk Dönemi İstanbul'undan Kuşevleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil, (2004) **Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları**, Gazi Ün.v. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- MADRAN, Emre (1971) “**Anadolu Mezarlıklarında Nakışlı ve Tasvirli Sandukalardan Örnekler**”, Önasya, c.6, S.74, Ankara, s.17, res.6.
- ÖNGE, Yılmaz (1968) “**Anadolu Sanatında Cami Motifi**”, Önasya, sayı:38, s.8-9.
- RENDİ, Günsel (1977) **Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı**, Minyatür ve Duvar Resimleri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TUNÇEL, Gül (1989) **Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÜLKER, Necmi (1985) “**İzmir'in Pınarbaşı Mezar Kitabeleri I (XVIII-XIX.yüzyıl)**”, II.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan 1984, Ankara, s.1-20.
- ÜLKER, Necmi (1986) “**Tire Müzesindeki İslami Kitabeler**”, III.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 20-24 Mayıs 1985, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.5-34.
- ÜLKER, Necmi (1988) “**İzmir Hacı Mahmud Cami Hazinesindeki Mezar Kitabeleri (XVIII-XIX.yüzyıl)**”, V.Araştırma Sonuçları Toplantısı 6-10 Nisan 1987, Ankara, s.11-42.
- ÜLKER, Necmi (1989) “**İzmir Ali Ağa Cami Hazinesi Mezar Kitabeleri, (XVIII-XX.yüzyıl)**”, VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 1988, Ankara, s.19-34.
- ÜLKER, Necmi (1990) “**Eski Foça Mezar Kitabeleri (XVI ve XX. Yüzyıl)**” VII.Araştırma Sonuçları Toplantısı Antalya, 18-23 Mayıs 1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.1-17.
- ÜLKER, Necmi (1991) “**Balıkesir Şeyh Lütfullah Camii Hazinesi Mezar Kitabeleri (XVIII- XX.Yüzyıl)**”, VIII.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 1990, Ankara, s.457-476.

FOTOĞRAFLAR

Fot.1, Baştaş, Hasan İnekçi, Ö.1943

Fot.2, Ayaktaşı, Hasan İnekçi, Ö.1943

- Fot.3, Baştaşı, Zeliha Özgür, D.1314, Ö.1958
Fot.4, Ayaktaşı, Zeliha Özgür, D.1314, Ö.1958
Fot.5, Baştaşı, Osman Akın, D.1875, Ö.1959
Fot.6, Ayaktaşı, Osman Akın D.1875, Ö.1959
Fot.7, Baştaşı, Fatma İlhan D.1897, Ö.1960
Fot.8, Baştaşı, Mehmet Şahin D.1905, Ö.1960
Fot.9, Ayaktaşı, Mehmet Şahin D.1905, Ö.1960
Fot.10, Fadime, 1975
Fot.11, Baştaşı, Ha... Alioğlu
Fot.12, Ayaktaşı, Ha... Alioğlu
Fot.13, Baştaşı, Konyalı Vahi Baba
Fot.14, Ayaktaşı, Konyalı Vahi Baba
Fot.15, Mustafa Karakoyun
Fot.16, Baştaşı, Asım Yağcı, D.1916
Fot.17, Ayaktaşı, Asım Yağcı, D.1916
Fot.18, 1797, Şerife Hadice ve 1960, Fatma İlhan
Fot.19, Resûloğlu Hâcî Abdullah Hafız Kerimesi Şerife Hadice,1806, Büyük Mezarlık
Çiz.1, Resûloğlu Hâcî Abdullah Hafız Kerimesi Şerife Hadice,1806, Büyük Mezarlık
Fot.20, Danazâde Hâcî İsmâil Kerimesi Şerife Hadice, 1797, Hüseyinî Baba Mezarlığı
Çiz.2, Danazâde Hâcî İsmâil Kerimesi Şerife Hadice, 1797, Hüseyinî Baba Mezarlığı

GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ
MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER

Fot.1, Baştaşı, Hasan İnekçi,
Ö.1943

Fot.2, Ayaktaşı, Hasan İnekçi,
Ö.1943

Fot.3, Baştaşı, Zeliha Özgür,
D.1314, Ö.1958

Fot.4, Ayaktaşı, Zeliha Özgür,
D.1314, Ö.1958

Fot.5, Baştaşı, Osman Akın,
D.1875, Ö.1959

Fot.6, Ayaktaşı, Osman Akın,
D.1875, Ö.1959

Fot.7, Baştaşı, Fatma İlhan
D.1897, Ö.1960

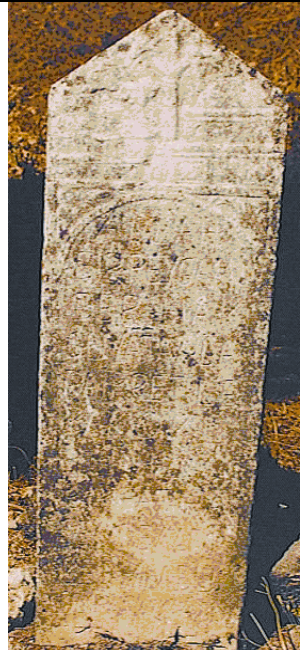
Fot.8, Baştaşı, Mehmet Şahin
D.1905, Ö.1960

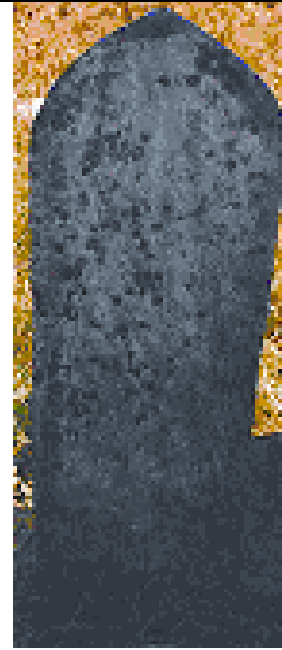
Fot.9, Ayaktaşı, Mehmet Şahin
D.1905, Ö.1960

Fot.10, Fadime, 1975

Fot.11, Baştaşı, Ha... Alioğlu

Fot.12, Ayaktaşı, Ha... Alioğlu

**GÖRDES'TE BULUNAN MİMARÎ BEZEMELİ
MEZAR TAŞI İŞÇİLİĞİNDEN BAZI ÖRNEKLER**

Fot.13, Baştaşı, Konyalı Vahi Baba

Fot.14, Ayaktaşı, Konyalı Vahi Baba

Fot.15, Mustafa Karakoyun

Fot.16, Baştaşı, Asım Yağcı,
D.1916

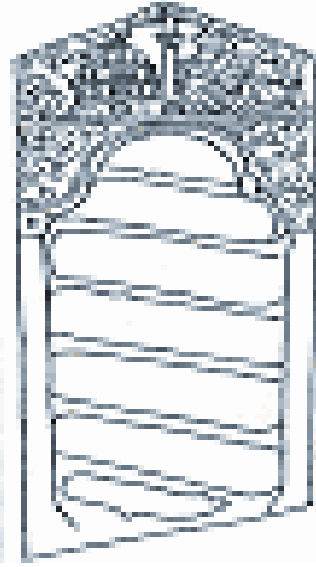
Fot.17, Ayaktaşı, Asım Yağcı,
D.1916

Fot.18, 1797, Şerife Hadice ve
1960, Fatma İlhan

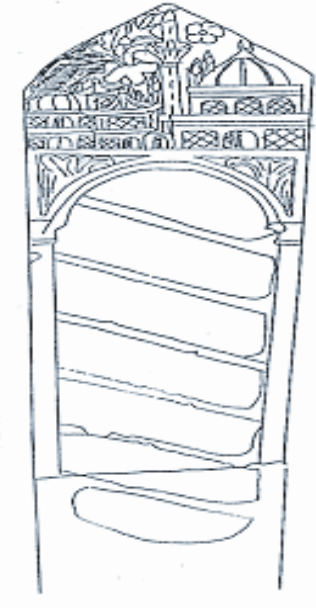
Fot.19, Resûloğlu Hâcî Abdullah Hafız Kerimesi Şerife Hadice,1806, Büyük Mezarlık

Çiz.1, Resûloğlu Hâcî Abdullah Hafız Kerimesi Şerife Hadice,1806, Büyük Mezarlık

Fot.20,Danazâde Hâcî İsmâil Kerimesi Şerife Hadice, 1797, Hüseyini Baba Mezarlığı

Çiz.2, Danazâde Hâcî İsmâil Kerimesi Şerife Hadice, 1797, Hüseyini Baba Mezarlığı